

Радомир В. ИВАНОВИЋ*

ЦИКЛУСИ И ЗБИРКЕ НАРАТИВНИХ
ПРОЗА О НАСРЕДИН-ХОЦИ У НАРОДНОЈ
И УМЈЕТНИЧКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ
(Прилої комїарайїсїици)

*Жудећи исїину, а знајући да свака рука
носи знаке своїа занимања и рада, увијек сам
имао на уму, да се ћеїод слијеїо о исїини не
оїријеїим, а у незнању и Бої и људи оїраїїају.*

С. Дучић

Сажетак: Заједно са студијом „Истраживачки, сакупљачки и умјетнички допринос Стевана Дучића“ (2018), оглед о циклусу и збиркама наративних проза посвећених Насредин-хоци (2019) чини аналитички диптихон, уз напомену да је први прилог посвећен аксиолошком, а други наратолошком аспекту проучавања тема, проблема и апорема.

Сакупљач, етнолог, лингвиста, фолклориста и белетриста Стеван М. Дучић (1874–1918), по сопственом признању, стваралачки је сазревао под непосредним утицајем народног стваралаштва, Вуковог сакупљачког и оригиналног дјела, као и дјела П. А. Ровинског, М. М. Поповића, Ј. Ердељановића и Ј. Томића. У овом прилогу аутор се бавио компаративним проучавањем трију циклуса посвећених Насредин-хоци: Ђурићевом Антологијом народних приповедака (1969), Дучићевом збирком Разне народне приповијетке (2018), коју је приредио Ненад Вуковић, и Ђопићевом збирком Борци и дјегунци (1939), како у теоријској тако и у применијеној равни.

Кључне ријечи: *Насредин-хоца, циклус, збирка љриїовједака, љроза, фолклорисїиика, нарайїолоїїа, љенолоїїа и комїарайїсїиика*

* Радомир В. Ивановић (Београд), професор универзитета, академик Македонске академије наука и умјетности, инострани члан Црногорске академије наука и умјетности

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Евидентни развој књижевне умјетности и научних дисциплина које се њоме баве (превасходно науке о књижевности и науке о језику) у XX и XXI вијеку довео је до рађања или обнављања читавог низа ужих научних дисциплина (поетике, стилистике, наратологије, генологије, семиологије, версификације и компаратистике). Међутим, и поред евидентног развоја још увијек није могао бити аподиктички ријешен велики број проблема и апорема, како у теоријској тако и у примијењеној равни проучавања књижевних и научних феномена и ноумена.

При тиме мислимо на однос аудитивне (*Ohrenphilologie*) и визуелне филологије (*Augenphilologie*), потом на процесе периодизације у националном и наднационалном контексту, као и на однос егзистенције, науке и умјетности, било да су у питању процеси социјализације, било естетизације умјетности. О низу поменутих и неспомнутих идеографских чворишта половином прошлог вијека писала је умна Исидора Секулић: „Сви резултати су смртни, само је проблематика вечна.“

Посебно интересовање побудила је вишедеценијска расправа о односу колективне имагинације (дефинисане као *миџема*), индивидуалне имагинације (дефинисане као *јоеџема*), као и спој двију наведених имагинација (дефинисаних као *миџојоеџема*). Као примјер *јоеџеме* навели смо дјело *Јосиф и његова браћа* Т. Мана, као примјер *миџеме* *Уликс* Џејмса Џојса, а као примјер *миџојоеџеме* *Доктор Фаустус* Т. Мана. При томе смо пресудну улогу наменили употреби језика, будући да она представља диобни критеријум одвајања књижевне од некњижевне форме, а затим и диобни критеријум за одвајање *факцијске* (засноване на факту) од *фикцијске* књижевности (засноване на фикцији). Вук се правремено и енергично залагао за *чистојџу* и *сладојџи* народног језика, при чему „чистота означава, свакако, фонолошку и граматичку правилност језика; сладост, пак, више се односи на лепоту песничког израза“, како тврди М. Поповић пишући о значају и богатству Вуковог језика у првој књизи *Историје српске књижевности — Романџизам* (стр. 139). Павле Ивић и Александар Младеновић, такође с правом, тврде да је крајем XVIII вијека и почетком XIX вијека у оквирима српског језика коришћено чак пет језика (старословенски, рускословенски, српкословенски, црквенословенски и народни језик).

Побједу Вукове културне и језичке реформе омогућила је побједа језика патријархалне/наративне културе над грађанском/скриптивном културом. На то без посредника упућује пасаж преузет из Вуковог предговора *Српским народним њриповијеџкама* (1852): „Песме, загонетке и приповијести, то је готова народна књижевност, којој ништа више не треба него је вјерно, чисто и непокварено скупити; али у писању приповједака већ треба мислити и ријечи намјештати (али не по своме укусу, него по својству српскога језика), да не би ни с једне стране било претјерано, него би могао и учен чатити и прост слушати.“

На основу досадашњих, туђих и сопствених сазнања и искустава, Вук је благовремено увидио да усмене народне умотворине представљају филтриране, узорне и стабилне умјетничке форме, када је у питању поезија, али да степен узоритости и стабилности у прозним творевинама увелико заостаје за поетским формама, а то значи да су њихове естетичке вриједности на различитим нивоима. На који начин се одражава та законитост у примијењеној равни показао је на примјерима М. Поповић поредећи истовјетне народне приповијетке у записима кнеза Михаила Обреновића и трговца Груја Механџића у односу на верзију коју је понудио Вук као приповједач са урођеним даром, а не само као сакупљач или преприповједач. Вук, међутим, вољно и свјесно одбија да побилежи доступне му приповијетке о Насредин-хоџи, упркос томе што садрже завидну литерарност и што је објавио збирчицу од 12 шаљивих приповједака. Међутим, он различитим поводима користи ову врсту тематике и мотивима спомињући у књигама *Српске народне њсловице и друје различне као оне у обичај узетје ријечи* и *Српски рјечник исџумачен њемачкијем и лажинскијем ријечима*.

На бројне недоумице, дилеме и апорије у расправи о односу усмене и писане књижевности указује врсни познавалац Војислав Ђурић. У *Анџолоџију народних њриповедака* (Нови Сад — Београд, 1969) уврстио је шест проза посвећених Насредин-хоџи.¹ Исто је поступио и Ненад Вуковић приређујући прво издање Дучићевих *Разних народних њриповедака* (Подгорица, 2018),² као и Бранко Ђопић који је у рану збирку приповједне прозе — *Борци и дјеџунџи* (Београд, 1939), уврстио дванаест наративних цјелина у оквиру циклуса „Насрадин-хоџа у Босни“.³ О Вуковом инсистирању на „понарођивању народних приповједака“ свједоче и други југословенски научници који су се бавили фолклористиком, митологијом и предањима. Најзначајнији међу њима су: Валтазар Богишић (у

рукописној збирци — *Народне њриповијејке и друго из Цавѣаѣа и околине*, које је биљежио од 1855. до 1881. године и у коју је уврштено око 240 приповједака), Павле Поповић (*Из наших народних њриповедака*, Београд, 1919), Војислав М. Јовановић (*Српске народне њриповејке*, Београд, 1925), Веселин Чајкановић (*Српске народне њриповејке*, Београд, 1929), Видо Латковић (*Народна књижевност*, 1957), Јаша Продановић (*Анѣолоѣија народних њриповедака и остѣалих ѣрозних умојворина*, Београд, 1951) и читав низ других.

Природа овог прилога захтијева анализу односа наратолошких и генолошких квалификација и квантификација како у усменој тако и у писаној књижевности. Тиме смо се опширније бавили у студији „Фолклорни и наративни облици у *Причањима Вука Дојчевића*“, објављеној у поетолошко-генолошкој монографији *Казалице Сѣефана Миѣрова Љубише* (ЦАНУ, Подгорица, 2018).⁴ О њој смо писали као о „саморазумљивом полазишту“ у Вуковој трајној подјели, коју је безрезервно преузео од браће Грим: *саѣ* (Sagen), *бајке* (Märchen) и *миѣ* (Mythen). Вук је такође преузео мишљење да су *саѣ* историчне, а *бајке* поетичне, те усмену народну прозу дијели на *мушку* и *женску*, односно на *ѣриповијесѣи* и *ѣредање*, мада је предајне облике оставио за постхумно издату књигу — *Живој и обѣчаји народа српскоја* (1867). Вук је, наиме, предајне облике уврстио у етнографску прозу (не у чисто наративну), подијеливши је у три групе: 1. вјеровање у ствари којих нема, 2. постање гдјекоји ствари, 3. јунаци и коњи њихови. О томе занимљиво пише Миодраг Матицки у књизи — *Истѣорија као ѣредање* (Београд, 1999).

Занимљиве су и подјеле које предлажу савремени фолклористи. Тако, на примјер, Веселин Чајкановић у већ поменутој књизи дијели приповијетке на седам група: 1. приче о животињама и басне, 2. бајке; 3. приповетке мушке; 4. приповетке кратке, већином шаљиве; 5. скаске; 6. легенде и 7. веровања. Олдрих Сироватка у раду „О морфологији предања и његовом каталогизирању“ предлаже „Међународни каталог предања“, док руски научник Кирил Б. Чистов предлаже тројну поделу бајки: *Sagenbericht*, *Memorat* и *Fabulat*.

У књизи *Морфолоѣија бајке* (1928, преведеној на српски 1982), Владимир Ј. Проп тврди да основу бајке чине *функције ликова* и да постоје четири правила: 1. функције ликова су стални састојци бајке, 2. у бајци постоји само 31 број функција, 3. редосљед функција је увијек исти и 4. све су бајке истоврсне по структури. У касније објављеној књизи — *Проблеми комике и смеха* (Москва, 1976 — Нови Сад, 1984) Проп пише о значају теоријске расправе: „Теорија је

потребна свакој врсти људског сазнања. Ни једна наука не може данас без теорије. Теорија има пре свега спознајни карактер, а њено познавање је један вид научног погледа на свет.“ Коначна рјешења предлажу Маја Бошковић-Стули и Зоја Карановић. Прва преузима међународну класификацију (усвојену 1964) од четири групе: 1. *етимиолошка и есхаџолошка*, 2. *историјска и културно-историјска*, 3. *миџолошка (о најпиродним бићима и силама)* и 4. *лејенде и миџови о дојовима и херојима*.⁵ Друга ауторка сумира досадашње подјеле у раду „Универзалне димензије предања као категорије усмене прозе“ (1987), објављеном у књизи *Закојано блајо = Живоји џрича* (Нови Сад, 1989).

Веома је занимљиво мишљење Виљема Баскома који *миџ* и *џредање* сматра фактографском прозом, а само *џријовијеџку* убраја у фикцијску прозу. Баском је саговорнику понудио веома прихватљив и веома функционалан табеларни преглед који без посредника помаже кориснику у процесу усвајања предложеног модела подјеле⁶:

Облик	Вјеровање	Вријеме
Мит	факт	давна прошлост
Предање	факт	недавна прошлост
Приповијетка	фикција	било које вријеме

Мјесто	Став	Главни јунаци
другачији или други свијет	сакрално	нељудска бића
данашњи	сакрално или секуларно	људи
било које мјесто	секуларно	људи или људска бића

У раду другачије конципираном од овог посебну пажњу требало би посветити глобалном идеографском чворишту — *Исџини*, без обзира на то да ли се ради о *живојној*, научној или *умјетничкој исџини*. У начину мишљења сакупљача, фолклориста и белетриста (попут Вука, Љубише, М. М. Поповића и С. Дучића), *Исџина* истовремено представља и глобалну поетску идеју и једну од најбитнијих парадигматских оса. Подударност Вуковог и Дучићевог односа према *Исџини* на најбољи начин ћемо илустровати цитирањем Вуковог „Предговора“ књизи — *Срџска исџорија нашеј времена*:

„Поред свију тегоба и сметњи, које сваки писаатељ историје *живи* људи, своји земљака, другова и пријатеља, мора имати, ја опет по чистој савести могу казати да пишући ову књигу, никад нисам збацио с ума *истине*, која је у историји најглавнија ствар, ни *иошомсџива*, за које се историја пише. И зато највише (да би се по могућству сачувао од пристрастија) нисам тео нити кога фалити ни кудити, него сам се само трудио да догађаје опишем просто, као што би сваки Србин приповиједао, па читатељ сам нек суди што је за фалу, што ли за кућење. Тако сам ја дакле желео и трудио се свуда да кажем истину; а ако се против те жеље и труда, буде што украло, то је било или из незнања или по слабости људској“ (стр. 6).

Истородан је по садржаним поетским идејама и кратки инсерт преузет из Дучићевог предговора „Од писца“ етнографској хроници — *Животи и обичаји њлемена Куча* (завршеној 1911, а први пут штампаној у Београду 1931, у редакцији Јована Ердељановића, а у издању Српске краљевске академије):

„Уз пробирање грађе улазио сам и у претресање неких сумњивијех традиција, створеним људима примитивних погледа, који имају страст за измишљањем. Неке од тих традиција су необавијештени писци већ у књижевност уводили. Жудећи истину, а знајући да свака рука носи знаке свога занимања и рада, увијек сам имао на уму, да се његод слијепо о истину не огријешим, а у незнању и Бог и људи опраштају“, што је узето као мото рада.⁷

Веома ријетко се, међутим, спомиње да је циклус народних приповједака траје читавих 750 година до данас, да су у њима помињани епонимни јунаци Насредин-хоџа (као старији слој) и Буадема (као млађи слој), да је у Гелпирналијевој збирци забиљежено 294 причања о њима, да је најстарији запис у Европи сачуван из 1625. године, о чему на више мјеста пише Иван Шоп у наведеној монографији.

АНТОЛОГИЈСКИ ИЗБОР НАРОДНИХ ПРИПОВЈЕДАКА

Најопсежнију књижевно-историјску монографију објавио је код нас турколог и фолклорист Иван Шоп — *Насрединове мџаморфозе* (Институт за књижевност и умјетност, Београд, књ. VIII, 1973, стр. 148). Сложену тематику и мотивику, односно проблематику и апоретику, монограф је подијелио у једанаест одјељака, не рачунајући композициони прстен који чине уводни — „Уводне напомене“

(стр. 7–9) и завршни дио — „Умјесто закључка“ (стр. 141–144). За теоријску равн расправе најзначајнији су одјељци: „Поводом неких покушаја поделе Насредин-хоџиних прича“ (стр. 49–63), а за примијењену равн дјелови: „Насредин-хоџа и Стеван Сремац“ (стр. 117–131) и „Насредин-хоџа и Бранко Ћопић“ (стр. 132–140). Шоп тврди да цјелокупна идеја о Насредин-хоџи припада турској књижевности, да приче о хоџи користе многи народи од „Туркестана до Мађарске, а у првом реду становници Мале Азије и Балкана“. Од значајних научника из ове области Шоп издваја оријенталисту Фехима Барјактаревећа и књижевника Мешу Селимовића, а као најважнију збирку — *Насредин-хоџа* (Nasreddin Hoca) Абдулбаки Галпирнарлија (Istanbul, 1961), закључивши да „приче и анегдоте о њему даље трају, и то не само у турској народној књижевности већ и у усменој књижевности суседних народа“ (стр. 7).

Посебне заслуге за продукционе и рецептивне моделе усвајања постојећих наративних проза као литерарног предлошка Шоп је обрадио у одјељцима посвећеним Сремцу и Ћопићу. Имајући у виду чињеницу да је Сремац објавио и превео читаву збирку приповједака са страних језика — *Насрадин-хоџа, досетке и дугалашићине његове у њријовећкама* (Београд, 1894), монограф исписује низ похвала Сремчеву дару и закључивши: „После Вука значајан прилог нашем упознавању са Насредином дао је Стеван Сремац, који је делимично превео (са немачког и дугарског), а делимично сакупио збирку прича о Насредин-хоџи.“ Сремац је за ту збирку написао и веома занимљив предговор (стр. X–XII), који ни данас није изгубио актуелност. Од осталих библиографских података за нашу анализу веома је драгоцјен одјељак — „Насредин-хоџа и Бранко Ћопић“, о чему ће бити више ријечи у наредном одјељку студије, и касније објављена књижевно-историјска монографија Ане Вукић — *Слика светиа у њријовећкама Бранка Ћопића* (Београд, 1995), особито када се ради о одјељку књиге — „Насрадин-хоџа у Босни“ (стр. 65–70). Права је штета, међутим, што је Шопу током рада на монографији било непознато тринаест прича о хоџи које је сакупио Стеван Дучић, а које су објављене тек 2018. године, у редакцији Ненада Вуковића.

У оквиру едиције „Српска књижевност у књижевној критици“ у 12 томова Владан Недић је приредио други том — *Народна књижевност* (Београд, 1972) и у други одјељак („Народне приповетке“, стр. 489–536) унио занимљиве одломке из већих радова чији су аутори: Маја Бошковић-Стули, Веселин Чајкановић, Војислав

М. Јовановић, Војислав Ђурић, Миодраг Поповић и Перо Слијепчевић. Сви заступљени фолклористи унисано тврде да су приповијетке настале у различитим временима, у различитим просторима и на различитим језицима, да су у њима елаборирани многи лутајући мотиви, да су у балкански ареал стизале и са Истока и са Запада, да обухватају истовремено и прошлост и садашњост, реалност и фантастику, настојећи да међусобном иницијацијом допринесу рјешавању бројних егзистенцијалних, историјских, социјалних и психолошких загонетака. Потом да у њима претеже трагична, а понекад комична визија и форма, и да приповједачи непрекидно имају на уму бројност дијалектичких процеса који узрокују њихову интеракцију.

Под непосредним утицајем теорије реализма, која се развила у другој половини XIX вијека, хумористичка визија живота добија све више простора и све разноврсније облике, те је тако доприносила бржем усвајању нових поетских идеја, које су чешће саопштаване у виду догађајних него у виду асоцијативних низова. Законитост усвајања „шаливе приче“ темељно је образложио В. Ђурић. Она је у подједнакој мјери везивана за неименоване етичке субјекте (попа, калуђера, ђаке, удовицу, кадију, трговца, просјака, слијепца, јуродивог итд.) а и већ познате, лако препознатљиве етичке субјекте (Ера, Ђоса, Хитар Пејо, Тил Ојленшпигел, Петрица Керемпих, Насредин-хоца и други), будући да они у рецептивном моделу имају већ обезбдијећену „залеђину разумијевања“, како у продукцијоном тако и у рецептивном моделу.

Утолико је занимљивије мишљење Бошка Новаковића, саопштено у предговору избора *Пријовейке* Бранка Ђопића (Нови Сад — Београд, 1969) у коме пише:

„Насредина је Бранко Ђопић очистио од свега што су бројни сакупљачи прича о ‘овековеченом хоци’ износили као ‘будалаштине’. У томе је ишао за Вуком који се истински чудило што се о Насрадину ‘који је морао бити паметан човјек, овакве будалаштине примају’. Стеван Сремац, коме су и као историчару и као писцу, а више овом другом, личност и дух ‘досетке и будалаштине’ домишљатога, мудрог и брзо-реког хоце морали бити врло привлачни, превео је и прикупио анегдоте и приче крајем прошлог века (1894). Учинио је то с искреним пијететом“ (стр. 16). Позивање на Вука утолико је тачније што је он (Вук) правовремено записао: „Исти-

на да у народним песмама (као готово ни у каким), не треба тражити *истини*те историје; али *и*ријовейка, која је у јуначким песмама најглавнија ствар, у песмама од доброга певача никад није противна здравоме *народном* и у песмама *обичном* разуму.“

Неки од југословенских фолклориста у лику Насредин-хоџе препознали су домаћег Дон Кихота, што је особитим приповједачким поступком учинио Б. Ђопић, инсистирајући на „осадашњењу“ мисли и потхвата источњачки окарактерисаног лика, који се домишљао сналази у балканском духовном простору, као што се сналазио још у кримском, апенинском и иберијском простору. Полугу спасења представља његов евидентни хуманизам, јер се свијет из вијека у вијек све више дехуманизује. Свеукупни хоџин *товор* и *чин* показује, с једне стране, оправдану скепсу и песимизам, док са друге стране он емитује оптимизам и вјеру у каталог људских добара. Најважнији је, по нашем мишљењу, онај дио Насрединове животне филозофије, односно искуствене филозофије, гледано са треће стране, у којој он показује постојаност *нейоколебљиво*и *ви*тализма, који макар и привидно одржава равнотежу каталога добара и каталоге зала.

Проучаваоци Насрединове егистенцијалне/искуствене филозофије сагласни су у томе да је бинарна опозиција *добро* — *зло* свевремена категорија, да се не може одржавати само постојањем познатих ликова у усменом народном стваралаштву, него да се они морају усагласити или супротставити истородним ликовима умјетничке књижевности. На то указује селекција именованих и неименованих епских субјеката у *Ан*тиологији *народних и*ријоведака коју је приредио В. Ђурић, уврстивши испред циклуса о Насредин-хоџи циклус прича о Ери.⁸ Такође је педантно побројао све изворе из којих је узимао поједине идеје о Насредин-хоџи: Насредин-хоџа и Француз (из часописа „Босанска вила„), Насредин дијели овнове, Насрединов мудри зец, Насредин у бостану и Насредин мири кавгације (из збирке Камила Благајића — *Хр*вајске *народне и*јесме и *и*ријовједке из Босне, Загреб, 1896) и Насредин и пас (из *Зборника за народни животи и обичаје Јужних Словена*, 1904, 1905, 1906, 1907, 1909, 1933), при чему су неке од заступљених проза по први пут уврштене у Ђурићев антологијски избор.

Изграђен естетски укук Ђурић је показао тако што је као водеће естетско начело изабрао — *ли*терарноси *и*роза. Заступљени

прилози о Насредин-хоџи препознатљиви су, између осталог, по несумњивој *лиџерарносџи* која истовремено инспирише приповједача и аналитичара. У том смислу најрепрезентативније су прозе: Насредин дијели овнове, Насредин и пас, Насрединов мудри зец и, нарочито, Насредин-хоџа и Француз. У њима се хоџа јавља као филозоф и мудрац, понекад као домишљати маштар који логичношћу, брзином закључивања и љепотом исказа обезбјеђује себи предност у свакодневним сукобима са околином, по чему подсећа на познате црногорске паметаре (Стевана Перкова Вукотића, Костадина Радова Радуловића, Ивана Војинова Мартиновића и друге).

Најсложенију структуру показује кратка прича Насредин-хоџа и Француз. Она је структурирана на два нивоа: познати и непознати. Први ниво објашњава мисаони систем хоџин, у мјери у којој постоји, док други ниво објашњава мисаони систем Французов. Први размишља у реалном и реалистичком раму, а други у идеалном и идеалистичком раму. Подударане реалистичког и идеалистичког рама успијева захваљујући *инвенџивносџи џриџовједача* који савршено влада и формом и садржином наративне прозе, тачније речено и формом и сижеом, водећи рачуна о суштински важним паралелизмима реалија и идеалија, као и могућностима њиховог наративног *укрџијања и разрјешења* која задовољавају „хоризонт очекивања“ ствараоца и хоризонт очекивања читаоца/слушаоца, у породици коју чине: *џриџовједач — слушалац — џреџриџовједач*. Наративну прозу Насрадин-хоџа и Француз карактерише још и „изненадни обрт“ (Wendepunkt) који на илустративан начин оправдава све примијењене стваралачке поступке, видове говора и типове наратора и наратије.⁹

ДУЧИЋЕВА ЗБИРКА НАРОДНИХ ПРИПОВЈЕДАКА

Једна успутна, а у суштини веома проницљива реченица аналитичара: „Стеван Дучић је у једну руку држао *џеро*, а у другој *глијеџо*“, веома је индикативна не само за недавно објављену књигу — *Разне народне џриџовијеџке* (Подгорица, 2018) коју је савјесно приредио Ненад Вуковић, него и за његова цјелокупна дјела, будући да су њоме гномски дефинисани: пишчев језик, стил и одабрани стваралачки поступци. Током двогодишњег рада на приређивању *Сабраних дјела С. Дучића* у шест књига (2018–2020) стекли смо утисак да је сакупљач нова искуства и сазнања стицао најприје

припремањем двије збирке јуначких народних пјесама, потом много захтјевнијим припремањем избора приповједака, будући да је ова врста захтијевала увећан степен оригиналности. Истовремено, Дучић је писао и етнолошку монографију *Животи и обичаји њлемена Кучи*, да би на крају писао волуминозни историјско-психолошки роман *Или Куч* (рук. стр. 661) као сасвим оригинално дјело, које је захтијевало од аутора сву суму знања и искуства, прецизније речено — све расположиве предиспозиције, које је несумњиво посједовао.¹⁰

У збирци народних приповједака Дучић је више инсистирао на интегралној него на парцијалној слици свијета. То се утолико више читује уколико дефинитивно желимо да објаснимо зашто није 102 заступљене прозе (и пет накнадно додатих) подијељене у циклусе, посебно ако истакнемо чињеницу да је речена подјела у великој мјери већ учињена тематизовањем појединих тема или ликова (библијска збивања, приче о жени, Турчину, Циганину, кадији, хоџи, трговцима, Насрадин-хоџи, ђаволу, баснама, итд). Међутим, сакупљач народних умотворина био је потпуно убијеђен у то да свака збирка представља дио цјелокупног народног корпуса који никада не може бити у потпуности обухваћен и циклусиран. Зато је тако примјетан процес не само „уланчавања појединих приповједака“ него и читавих циклуса у њима. Примјера ради, навешћу податак да је Дучић одмах иза циклуса посвећеног Насредин-хоџи (он га назива Настрадаин-хоџа) као епонимном јунаку (састављеном од 11 прича, обиљежених бројевима 69–79), у продужетку навео циклус приповједака о ђаволу (састављеном од седам проза): 80. Како ђаво брани свој занат, 81. Побратим и ђаво, 82. Ђаво и жена, 83. Ђаво и дуван, 84. Не пали врагу свијећу, 85. Анђео и ђаво, и 86. Воденичар, ђаво и пчела, на стр. 217–232).

На тај начин композициона схема збирке постаје сложенија и изазовнија за теорију прозе. Циклус о Насредин-хоџи састављен је од 11 проза (69. Настрадаин-хоџа и Чифут, 70. Настрадаин и лопови, 71. Настрадаинов зајам, 72. Настрадаинове ћемане, 73. Настрадаинов завидљивац, 74. Настрадаинова молитва у доба куге, 75. Настрадаинова кућа, 76. Настрадаин и путник, 77. Настрадаинов јорган, 78. Настрадаин и пастир и 79. Настрадаин и ђаво, на стр. 189–216). Успјело креирана новела 79. Настрадаин и ђаво у композиционој схеми збирке обавља двојаку функцију: најприје представља ефективно *finale* циклуса коме припада, а потом истовремено представља *уверџиру* посвећену циклусу о ђаволу. То значи да му је сакупљач

обезбидиједио улогу „везивног ткива“, односно „наративне алке“ која природно и логички повезује циклус о хоци са циклусом о ђаволу. Најисправније је, међутим, новелу 79. Настрадаин и ђаво тумачити као приповједачки поступак који илуструје процес „уланчавања прича“ у збирци, а тиме се једновремено тумачити и као средство једног од двају најчешће примијењених поступака — интеграције наративних проза.

Вуковић као приређивач *Разних народних њриповедака* (2018) није испоштовао Дучићеве жеље до краја. Због нечитљивости, по Вуковићевом мишљењу, није у збирку уврстио „Додато Ново“, а требало би „Дајко Ново“ (које чини пет необјављених проза), а потом је оправдано (али без биљешке о томе) изоставио двије прозе о Насредин-хоци објављене у етнолошкој монографији *Живой и обичаји њлемена Куча* (Београд, 1931). У одјељку насловљеном као „Приче“ Дучић је објавио још двије истоврсне приче: Настрадаин-хоца и цар се надлагују (стр. 441–442) и Насрадин-хоца и Соломун (под заједничким насловом 1. „Приче о Настрадаину“), а затим објавио још десетак проза: 2. Шогоњица, 3. Досјетљиви пастир, 4. Какалец, његова жена и синови, 5. Берберова кјер, 6. Мудра Гркиња, 7. Цар и орач, 7. Свети Сава или људе орати и ткати, и 9. Како су постале три вјере, додавши им и седам басана (на стр. 462–465). Уз циклус састављен од девет прича Дучић је оставио кратку напомену: „У Куча их има пуно. Ја сам пробрао неколико ‘досјетљивијех’ (шљивијех) прича о ‘Настрадаину’ (Насредин-хоци), Шогоњици, Какалецу, мудроме пастиру, мудрој Гркињи и др.“ У додатној биљешци Ј. Ердељановић као уредник монографије дописао је такође једну значајну и кратку напомену: „Писац је саопштио ове приче у целини народним говором, и ми смо их тако и штампали учинивши потребне измене у реду речи и у правопису“ (стр. 440).¹¹

Позабавићу се укратко начином наратолошке и генолошке подјеле усмених народних приповједака. У раду „Насредин-хоцин проблем“ (1934) Ф. Барјактаревић набројао је елементе традиционалне подјеле на осам група: 1) Хоца и народ, 2) Хоца и владари, односно кнезови 3) Хоца и његова жена, 4) Хоца и деца, 5) Хоца и студенти, односно ђаци, 6) Хоца и кадије, 7) Хоца и његов магарац и 8) Хоца и његов во. С. Сремац је предложио подјелу на седам група: 1) Насрадин као хоца, 2) Насрадин у кући и породици, 3) Насрадин у друштву, 4) Насрадин и омладина, 5) Досетке, 6) Остале будалаштине, 7) Додатак, при чему лексема „будалаштине“ и „прост“ имају знатно другачија значења у прошлости и садашњости.¹² Са

генолошког становишта посматрано, народне приповијетке у Дучићевој збирци потребно је подијелити у пет група, као што је учињено и у претходно поменутој студији:

- I. *Анејдоше* (бр. 4, 7, 11, 12, 31, 34, 50, 83).
- II. *Крајике крајике ѝриче* (бр. 1, 3, 8, 13, 19, 20, 22, 25, 53, 63, 85, 89).
- III. *Крајике ѝриче* (бр. 5, 10, 18, 47, 57, 62, 64, 70, 71, 78, 89, 90).
- IV. *Новеле* (бр. 6, 26, 29) и
- V. *Пријовијетке* (бр. 66, 79), прва састављена од 9, а друга од 8 прича.

На крају студије потребно је још књижевно-естетски вредновати све прозе заступљене у Дучићевом циклусу о Насредин-хоџи. Као најрепрезентативније издвајамо: 70. Настрадаин и лопов, 76. Настрадаин и путник, 77. Настрадаинов јорган, 78. Настрадаин и пастир и 79. Настрадаин и ђаво. Другој групи прича, која незнатно заостаје за првом, припадају: 69. Настрадаин-хоџа и Чифут, 71. Настрадаинов зајам и 75. Настрадаинова кућа. Најмањи књижевно-естетски домет остварен је причама: 72. Настрадаиново ћемане, 73. Настрадаинов завидљивац, и 74. Настрадаинова молитва у доба куге. Од двије наративне прозе заступљене у етнолошкој монографији много успјелија је прва (Настрадаин-хоџа и цар се надлагују) од друге (Настрадаин-хоџа и Соломун), уз напомену да обје припадају најстаријем периоду биљежења усмених народних приповједака о Насредин-хоџи. Такође се поуздано може закључити да све приповијетке без изузетка припадају типу *Древне ѝриче*, у ширем, или *Левантинске ѝриче*, узете у ужем оквиру. Осим тога, јасно се показује да одређени дио прича *in extenso* припада категорији „фолклорни реализам“ и „магијски реализам“.¹³

ПРОЗЕ О НАСРЕДИН-ХОЏИ КАО ЛИТЕРАРНИ ПРЕДЛОЖАК

Проучавајући културна и књижевна збивања у другој половини тридесетих година XX вијека (1935–1941) у окриљу покрета социјалне литературе и других, бројних стилских формација и комплекса, запазио сам један преседан. На појаву књиге *Борци и дјејунци* (Београд, 1939) познатог припадника тога покрета Бранка Ђопића (1915–1984) веома критички је реаговао припадник истог покрета Михаило Лалић (1914–1992). Лалић је најприје критиковао низ похвалних приказа о књизи (из пера Сима Пандуровића, Ђура

Гавеле, Гојка Бановића и других), а потом је у кратком есеју „Бјегунци Бранка Ђопића“ (априла 1940) напао Ђопића због преласка из белетристике у фељтонистику, одступања од основних премиса тематике социјалне књижевности и додворавању тзв. грађанској критици. Као позитивне узоре Лалић младом колеги препоручује дјела И. Андрића и П. Кочића, а потом резолутно закључује:

„Друга књига прича ‘Борци и бјегунци’ доноси двадесет и двије приче, а ниједну о борби и борцима и према томе не о живој стварности босанског села, ни села уопште. Кроз дванаест прича види се несрећни чудак Настрадаин-хоџа са својим јогунастим магаретом по сиротињским џеманетима, збуњен и противрјечан, са много туге у срцу, са мало наде у говору, фасциниран злом и биједом, сам нејак и немоћан. Измрцварен јаловим мислима и још јаловијим чинима, овај ‘чудни и смијешни ратник’ у ‘свом посљедњем и најтоплијем разговору са човјеком (...) писао је фразерски и неубједљиво’“ (стр. 170–171).¹⁴

Сасвим је другачијег мишљења, много ближег истини, њихов савременик Бошко Новаковић. У предговору избору — *Пријовейке* — „На међупростору трагике и хумора (Причања Бранка Ђопића)“, 1969, аналитичар је првих двадесетак страница посветио међуратној прози (стр. 5–23), афирмативно пишући о пишчевом стилу и језику.

„Прве приповетке Бранка Ђопића потекле су са лакоћом, као кадрови филма чије наставке успешно везујете. Том својом природом биле су оне све више и претежније причања, лакорека и слаткорека, но заокружене целине, усклађене композиционо и структурално; биле су, дакле, више фрагменти, исечци из стабла живота, но слике са чврсто одређеним димензијама; а биле су још и лирска чарања а не епска ткања“ (стр. 10).

Слично Новаковићевом је и мишљење Ивана Шопа у монографији *Насрединове мейаморфозе*. Слажући се са Селимовићевим мишљењем о хоџиној „филозофији патње и стрпљења“, саопштеним у предговору књиге — *Насредин-хоџа, њриче и досјейке*, Шоп

је у одјељку монографије „Насредин-хоџа и Бранко Ћопић“ такође веома афирмативно писао о епонимном јунаку:

„Бранко Ћопић се није ослањао само на приче о Насредин-хоџи, његов однос према усменој књижевности наших народа је шири, свестранији и комплекснији. Искусствену филозофију какву заступа Насредин он је могао уочити и у другим шaljивим причама, као што је социјалну мисао сличну оној из прича о Насредину могао преузети и из других народних приповедака. Да је Ћопић усмену традицију у овом свом *Насредин-хоџи у Босни* пришао без схема, свестрано, и да је преузимао и елементе из других дела друге врсте (из епике) показују нам епизодни ликови...“ (стр. 136).

Ћопићевих дванаест неуједначено остварених наративних проза могу се тумачити двојачко. Најприје у уском, регионалном, босанском амбијенту, национално измијешаној средини (коју историчари-аналисти називају „котао народа“), препуној мржње и злонамјерност, а потом и у универзалним оквирима узето: као збирку и збрку необјашњивих историјских, социолошких и психолошких законитости, процеса и појава. (Историчари идеја свједоче о „дугом трајању“ тих законитости, процеса и појава.) Оне се морају тумачити и разумијевати увијек испочетка, јер у свакој новој ситуацији суштина и даље пребива више у питањима него у одговорима. Насрединов свјетски идеал — *хармонија* са природом и друштвом — крије се у приповиједи „У Орловој клисури“. И стваралачки и главни етички субјекат сањаре о налажењу Елдорада — *Орлове клисуре* и *Књије о свијетју*, писане изнад свијета, орловим перима (последњи ученик који је у основној школи писао орловим пером био је Милован Глишић). Умјесто остварења идеала, епонимни јунак се свакодневно сусријеће са рушењем идеала, и у космичкој и у планетарној визији, све до јунакове трагичне смрти, препуне сурових и натуралистичких детаља.¹⁵

На крају, посматрано са аксиолошког становишта, потребно је закључити да је циклус „Насредин-хоџа у Босни“ много успјелије креиран од другог дијела збирке („Тежачко племе“, који је доцније преименован у „Делија Мартин,“), а који је посвећен новом стожерном лику циклуса — Мартину Пеулићу. У циклусу о хоџи Ћопић је показао завидну дисциплинованост духа и инвентивност маште јер је усмјерен на исцрпљивање априорно изабраног круга

тема и проблема, остварајући много обимнију приповједачку форму коју у руској науци о књижевности дефинишу као *йовијесѝ* (она се као генолошка одредница налази између *развијене йријовјейѝке* и *романа*).

Циклус „Настрадаин-хоџа у Босни“, посвећен оци као ствараоцу и мислиоцу, ратнику и патнику, несумњиво је још у интенционалној сфери настајања био под утицајем Андрићеве наративне прозе (посебно уколико имамо у виду легендарни лик Алије Ђерзелеза, а о томе свједочи, на другачији начин, и објављивање романа *Настрадаин-хоџа у Сѝамболу* Славка Мићановића, 1971).¹⁶ У свим наведеним дјелима усмене и писане књижевности са овом тематиком и проблематиком јасно се показује тежња ка „осадашњењу“ или „репродукујућем презенту“ (о чему опширно пише Кете Хамбургер у књизи *Лоѝка књижевносѝи*, 1976).¹⁷

Пажљиво и поновно, строго читање најуспјелијих Топићевих наративних проза (које чине четири новелете: „У крађи“, „У буни“, „У шуми“, и „Разговор с човјеком“, као и приповијетка „На чудотворном врелу,“) требало би читати као „амалгам чуда и труда“, јер се ради о интеракцији реалног и дајковитог свијета који се претвара у нову реалност захваљујући неисцрпности садржаних *йјесничких слика* и *йоеѝских идеја*. Оне настају захваљујући донетима које у књижевној умјетности остварује митологија, хришћанска митологија, бајке, басне, легенде и други предајни облици.¹⁸ Потпуно и релативно ново тумачење и разумијевање бића свијета, бића поезије и стваралачког бића могуће је само уз улагање максималне интелектуалне, креативне и интуитивне енергије, свеукупне стваралачке енергије у разјашњењу односа реалија и идеалија. У свом непревазиђеном „Разговору са Гојом“ Иво Андрић је управо тим поводом записао:

*Треба ослушкиваѝи леѝенде, ѝе йѝраѝове колекѝивних ѝудских насѝѝојања кроз сѝѝолеђа, и из ѝих одѝонейѝаѝи, колико се може, смисао наше судбине.*¹⁹

БИЉЕШКЕ

Уводна размајрања

¹ Ради се о жанровски разноврсним прозама: Насредин дијели овнове, Насредин у бостану, Насредин и пас, Насредин мири кавгаџије, Насрединов мудри зец и Насредин и Француз (стр. 355–360).

² Дучић приповијетке није тематски одвајао у посебне и насловљене циклусе, али је тематски сродне приче ипак вредновао, зависно од тематике и мотивике, односа међу епским субјектима и епских субјеката. Поредак ових проза је такође занимљив: 69. Настрадаин Хоџа и Чифут, 70. Настрадаин и лопови, 71. Настрадаинов зајам, 72. Настрадаиново ћемане, 73. Настрадаинов завидљивац, 74. Настрадаинова молитва у доба куге, 75. Настрадаинова кућа, 76. Настрадаин и путник, 77. Настрадаинов јорган, 78. Настрадаин и пастир и 79. Настрадаин и ђаво. Овом циклусу припадају још двије истоврсне приче, објављене у књизи *Живоић и обичаји њлемена Куча* (Београд, 1931), под заједничким насловом „Приче о Настрадаину“ (стр. 441–442).

³ У једнотомни избор Б. Ђопића — *Приповејке* (Нови Сад — Београд, 1967) приређивач Бошко Новаковић уврстио је највећи број прича под пишчевим насловом „Насрадин-хоџа у Босни“: На границама, Насрадин-хоџина лаж, Пред затвореним вратима, У млину, У крађи, У буни, Срећна земља, У шуми, Разговор с човјеком (стр. 111–164). Изван избора остале су само три приче: Невјерни Алахов слуга, У Орловој клисури и на Чудотворном врелу. Доцније ће Ђопић наслов збирке *Борци и дјејунци* преименовати у *Бојовници и дјејунци*.

⁴ Студија је објављена на стр. 116–152, а подијељена је на три дијела: 1. „Генератори традиције“, 2. „Поуздање у причу“ и „Биљешке“. Истовјетном тематиком и проблематиком бавили смо се и у најновијој поетичко-етичкој монографији — *Поетика и етика Марка Миљанова* (Завод за уџбенике и наставна средства, Подгорица, 2019, стр. 458), посебно у студијама — „Знаци живота и знаци књижевности (Наративна структура Мале и Велике приче)“, стр. 49–102, и „Повратак живом говору (Елеменат сказа у повијести *Српски хајдуци*)“, стр. 103–168.

⁵ Упутно је видјети двије књиге М. Бошковић-Стули: *Усмена књижевност као умјетност ријечи* (Загреб, 1975) и *Усмено њјесништво у обзорју књижевности* (Загреб, 1984). Посебно су занимљиви прилози: „Ватрослав Јагић о усменим приповјеткама“ (стр. 116–137) и „О Богишићевој цавтатској рукописној збирци усмених приповједака“ (стр. 270–292).

В. Ђурић сматра да се етимолошка и есхатолошка предања односе на догађаје о поријеклу свијета, историјска и културна се односе на судбину јунака и коња, митска предања су посвећена вјеровањима у ствари којих нема, док се легенде односе на митове о боговима, херојима и свецима.

⁶ У раније објављеним радовима прецизно сам одијелио *фолклорне облике* (мит, легенда, бајка, басна, прича, шаљива прича, анегдота, загонетка, молитва,

благослов, клетва, аманет, урок, кунидба, тужбалица, опрост и друге) од *наративних облика* (елементарна секвенца, анегдота, цртица, кратка кратка прича, кратка прича, новела, приповијетка и повијест.) Посматрано са генолошког становишта, њих сам много детаљније дефинисао у монографији — *Рейторика човјечности (Морфологија и семантика у дјелу Марка Миљанова)* (Нови Сад — Подгорица, 1993).

⁷ Када су у питању сакупљачки и оригинални опуси писаца у XIX и XX вијеку, односно примијењени стваралачки поступци, упутно је видјети „Свако причање има своје законе“ (Компаративно проучавање Љубишиних *Причања Вука Дојчевића* и Поповићевих *Примјера чојсџива и јунашџива*), која је објављена у часопису „Бока“ (39/2019).

Антологијски избор народних ѝријовједака

⁸ У тај циклус аналитичар је уврстио наративне прозе: Помажем ти спрдати, Херо и цар, Херо плаћа глобу, Еро и кадија, Еро и Турчин, Еро с оног свијета, Еро у цркви, Ере поје врбу и Калуђер и ера (стр. 327–336).

⁹ Мјерене строгим естетским критеријумима, за њима видно заостају кратке кратке приче Насредин у бостану и Насредин мири кавгаџије. Судећи по естетским дометима, може се закључити да је и сâм антологичар био свјестан те чињенице, будући да репрезентативне приче маме интересовање рецепијената цјелином своје структуре, док мање успјеле и неуспјеле приче то чине само појединим *сејменџима* у структури текста.

Дучићева збирка народних ѝријовједака

¹⁰ *Сабрана дјела* (1–6) која је издао Фонд за развој Куча „Марко Миљанов“ из Подгорице (2018–2019) обухватају: 1. *Јуначке народне ѝјесме из дрској ѝлемена Куча у Кр. Црној Гори* (747 рук. стр.), 2. *Јуначке народне ѝјесме из Црне Горе, Брда и Херцеџовине* (435 стр.), 3. *Разне народне ѝријовијетџке* (300 стр.), 4. *Живојџ и обичајџ ѝлемена Куча* (732 стр.), 5. роман *Или Куч* (912 стр.) и 6. *Разни сџиси. Криџичари о Дучићу. Био-библиоџрафија. Илусџираџије* (366 стр.). Приређивачи су: Рајка Глушица (књ. 1 и 2), Ненад Вуковић (књ. 3), Зорица Мрваљевић (књ. 4), Јелена Башановић-Чечовић и Данијела Радојевић (књ. 5) и Радомир Прелевић (књ. 6), који је и главни и одговорни уредник издања.

Половином XX вијека у Београду су загубљене двије лингвистичке монографије Дучићеве — *Кучи у Црној Гори* (рук. стр. 202) и *Племе Кучи — Грађа за рјечник* (рук. стр. 364 полутабака). Заједно са њима, рукописна Дучићева заоставштина износи преко 3.800 рук. стр.

¹¹ У биљешци број 2 испод текста (стр. 440) Јован Ердељановић је записао: „Писац је саопштио ове приче у целини народним говором, и ми смо их тако и штампали, учинивши само потребне измјене у реду речи и у правопису — ‘Уредник’“. Међутим, по нашем мишљењу, врсте приређивачких интервенџија су разноврсније, бројније и значајније него што то скромно тврди Ердељановић,

те управо стога заслужују посебну пажњу литературологије, лингвистике, фолклористике и компаративистике, посебно уколико су аутографи сачувани *in extenso*.

¹² Посматрана у цјелини, збирка Дучићевих приповједака садржи 19 репрезентативних проза, као и 11 мање успјелих или неуспјелих проза које би требало дорадити, прерадити или изоставити. Такве су прозе: Адамова и Евина неслога, Измлаћен кадија, Досјетљив просац, Баба и Турчин, Циганин и Циганка, Покајаник, Хришћански поп и Арнаутин кум, Кумов грасац, Оџина кобила, Турчин и Чифут и Пас и во.

¹³ О томе сам више и систематичније писао у естетичко-поетолошкој монографији — *Лавиринти чаробној реализма Габријела Гарсије Маркеса* (ЦАНУ, Подгорица, књ. 21, 2011), посебно у првом дијелу књиге „Чари и чаролије приповједања“ (стр. 41–100), који је подијељен у четири дијела: „Недоумице као творачки импулси“, „Краћи приповједни облици“, „Дужи приповједни облици“ и „Развијени приповједни облици“. Као што је познато, *Левантинска њрича* настаје у источном моделу културе (у басену Леванта), а *Каријска њрича* у западном моделу културе (у басену Кариба), али обје припадају *Древној њричи* и карактерише их мултикултуралност простора у коме настају.

Прозе о Насредин-хоџи као литерарни ѡредложак

¹⁴ Видјети специјалистичку студију „Поетика покрета социјалне литературе у Лалићевом дјелу објављеном у међуратном периоду (1935–1941)“, која је послужила као предговор Лалићевој књизи — *Међурајино књижевно стваралаштво — поезија, ѡроза и кријшика, 1935–1941*, Завичајно удружење „Комови“ — Удружење писаца Крагујевца, Крагујевац, 2014, стр. 7–58, сарадник са М. Медиговић-Стефановић. За анализу најзанимљиви је одјељак Б) „Критика као вид умјетничке и друштвене ангажованости“, стр. 39–45 (56–58).

¹⁵ Као своје „учитеље енергије“ и примарне литерарне симпатије Ђопић је набројао: усмено народно стваралаштво, Вуково стваралачко дјело, као и дјела С. Матавуља, П. Кочића, С. Сремца, И. Цанкара, Д. Шимуновића, И. Андрића, М. Крлеже и Б. Нушића, у домаћој, односно дјело М. Сервантеса, Л. Толстоја, А. Чехова, М. Горког и Ј. Хашека, у страниој књижевности. Ђопићев књижевни развој одвијао се у три фазе: *ѡрвој* (1929/1930–1945), *друјој* (1945–1970) и *ѡрећој* (1970–1984).

¹⁶ Видјети монографију — *Андрићева мудроносна ѡроза (знаци живоѡта и знаци умјетносѡи)*, „Змај“, Нови Сад, 2006, стр. 240, посебно шести одјељак „Мудрост, стварање и лепота као егзистенцијална, духовна и естетска потреба у фрагментарној прози“ (стр. 154–188).

¹⁷ У одјељку „Појам исказа као исказа стварности“ ауторка даје предност поетици времена: „Вријеме као фактор животне стварности је, додуше, апстрактније, али моћније и детерминантније од простора, ако хоћемо

— егзистенцијалније. И очљиво је да се језички структурни елеменат као што је исказни субјект може одредити једино у својој реалности временском координатом система: вријеме — простор“ (стр. 70). Једноставно речено, као што тврди О. Е. Мандељштам: „Само реалност може да улије живот другој реалности.“

¹⁸ Недавно је објављен зборник радова *Парадијме дискурса културе у Црној Гори* (Поседна издања — монографије и студије, 150, Одјељење хуманистичких наука, 21, Црногорска академија наука и уметности, Подгорица, 2019), пројекат којим је руководио акад. Ненад Вуковић. Веома је занимљива студија Зорице Мрваљевић „Народне умотворине као израз црногорског етничког бића и културе“ (стр. 197–237). Ауторка је публиковала четири књиге грађе којом су обухваћене: приче (237), лирске и дјечије пјесме (419), изреке и пословице (преко 2000), здравице и клетве (60), игре или забаве (35), загонетке (преко 800) и празновјерице (240).

¹⁹ Током израде студије свестрану помоћ су ми пружили: Архив и Библиотека Српске академије наука и уметности, Библиотека Матице српске, Централна народна библиотека Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“, Библиотека Црногорске академије наука и уметности, Библиотека града Београда, Фонд „Марко Миљанов“, библиотекари: мр Александар Радовић, Бранка Маровић, Оливера Тодоровић, као и Бојан Р. Поповић, Славица Вулић и колегиница Неда Кољеншић.

Радомир В. ИВАНОВИЧ

ЦИКЛЫ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОЙ ПРОЗЫ О НАСРЕДДИНЕ ХОЧЕ
В ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И ИСКУССТВЕ
(Приложение нарратологии)

Резюме

Аналитическое приложение „Исследовательский, коллекторский и художественный вклад Стевана Дучича (Приложение аксиологии)“ посвящённый *Всем произведениям* Стевана Дучича в шести книгах, делает аналитический диптих с новым вкладом „Циклы повествовательной прозы о Насреддине Хоче в повествовательной литературе и искусстве (Приложение нарратологии)“. Автор в первую очередь рассматривал в тесном выбранные отдельные научные дисциплины (фольклористику, литературологию, теорию жанра и сравнительную литературу), учитывая, что работа Дучича обнаружена поздно, и с аспекта собирателя, и как учёного и как художника.

В предисловии этнологической монографии о племени Кучи (Белград, 1931), сам автор утверждает, что творчески формируется под непосредственным влиянием устного народного творчества, собирателя и оригинальных работ Вука, а также работ П. А. Ровинского, М. М. Поповича, Й. Ерделановича и Й. Томича. Основное внимание этой статьи было посвящено сравни-

тельному изучению около тридцать повествовательных проз, посвящённых Насредине Хоџе, и представленных в: *Антологии народных рассказов* Воислава Джурича (1969), в *Различных народных рассказов* Стевана Дучича (2018) и в сборнике *Бойцы и беженцы* Бранка Чопича (1939). В приложении использованы две основные специализированные монографии: *Метаморфозы Насредина* Ивана Шопа (Белград, 1973) и *Картина мира в рассказах Бранка Чопича* (Белград, 1995).

